

Erik Gamby

Olof Skötkonung, Sven Tveskägg och Ethelred den Rådville

År 1066 besöktes Danmark av Adam av Bremen, en tysk teolog, som hade till uppgift att samla material till en historia om missionsverksamheten i de nordiska länderna. Hans stora verk om det Bremen-Hamburgska ärkebiskopsstiftets historia förelåg färdigt på 1070-talet och är den viktigaste källskriften till Danmarks, Sveriges och Norges historia under 900- och 1000-talet.¹ Bland de många som lämnat uppgifter till mästern Adam, befinner sig också den danske kungen Sven Estridsen. Andra uppgifter har han hämtat ur ärkebiskopsstiftets arkiv, som går tillbaka till 800-talet.

Adam har frågat ut Sven Estridsen om den danska historien och om de danska kungarna, Sven Estridsens närmaste förfäder. De uppgifter som enligt Adam direkt stammar från Sven Estridsen har ansetts som särskilt pålitliga och därför tillmätts stor vikt inom den nordiska historieskrivningen. Bland dessa uppgifter handlar två om svenska krig med Danmark under Erik Segersälls och Olof Skötkonungs tid:²

1. Sveonernas mäktige kung Erik, som hade samlat en krigshär, talrik som sanden i havet, tågade in i Danmark där Sven [Tveskägg] mötte honom. Där utkämpades på bägge håll många strider till sjöss — så brukar nämligen detta folkslag kämpa — och danernas samtliga stridskrafter blevo tillintetgjorda. Kung Erik behöll Danmark. Sven fördrevs ur sitt rike.
2. Efter att ha väntat länge på Eriks död kom Sven tillbaka från sin landsflykt och tog sin faders rike i besittning. Detta skedde i fjortonde året efter hans fördrivande eller utlandsvistelse. Han äktade Eriks efterlämnade gemål, mor till Olof [Skötkonung]. Hon födde åt honom sonen Knut. Olof, som efter sin fader Eriks död fick väldet i sveonernas land, anföll helt oväntat, i spetsen för en här, den olycklige Sven, fördrev honom och tog själv Danmark i besittning. Men Sven tänkte på sina synder och bad ångerfullt till Herren. Denne hörde hans bön och lät honom finna nåd inför sina ovänners öga. Olof återinsatte honom i hans rike, emedan han äktat hans moder.

Varken Erik Segersälls eller Olof Skötkonungs krigståg mot Danmark är kända ur andra källor. Så som Adam av Bremen berättar kan man dock inte utan vidare avvisa hans uppgifter. Kan han ha missförstått Sven Estridsen?

Som den danske historikern Erik Arup har visat var Sven Estridsen opålitlig när det gäller att berätta om äldre danska förhållanden.³ Hans uppgifter om sin

morfar, Sven Tveskäg, är fulla av oriktigheter. Uppenbarligen har han inte känt till någon familjetradition, vilket kanske inte är så egendomligt. När Sven Estridsen föddes hade Sven Tveskäg länge varit död. Hans far var engelsman och han växte efter dennes död upp i Skåne, på gränsen till Blekinge, långt från de danska kärnprovinserna. Erik Arup påpekar att Sven Estridsen är bättre orienterad i den svenska historien än i den danska, vilket han förklarar med uppgiften att Sven Estridsen i sin ungdom i 12 år tillhört den svenske kungen Anund Jakobs hird. Sven Estridsens vistelse i Sverige, måhända i Sigtuna eller dess närhet, har av Arup förlagts till tiden ca 1048—1060. Vad han berättar för Adam om krigstågen mot Danmark 60-70 år tidigare kan bygga på vad han hört talas om i Sverige, och han kan därvid ha missletts av en ofullständig svensk tradition.

De enda samtida svenska källor som finns till 900-talet svenska historia är runstenarna. Ett fåtal är resta till minne av svenskar som dött i Danmark, kanske i samband med vikingatåg:⁴

1. ÖSSEBY-GARN, Uppland.

Sigvat och Torbjörn och Äremund läto resa stenen efter sin broder Sigsten. Han dog i Viborg.

2. HUSBY-LYHUNDRA, Uppland.

Djärv och Orödja och Vigre och Joger och Gerhjäl, dessa alla bröder, läto resa denna sten efter Sven, sin broder. Han blev död på Jutland. Han skulle fara till England.

3. AMNÖ, VECKHOLMS SOCKEN, Uppland

Ingelev lät resa stenen efter Brunke, sin make. Han dog i Danmark i vita kläder. Balle ristade.

4. HÅGA, BONDKYRKO SOCKEN, Uppland.

...läto resa stenen för sin son Öreds ande. Han blev död i dopkläder i Danmark.

5. BJÖRKLINGE, Uppland.

Sillany lät hugga till minne av Jorund, sin son, som dog i Hedeby.

6. KATTNÄS, Södermanland.

Ödim. Han blev död i Hedeby.

7. TUNA, RYSSBY SOCKEN, Småland.

Tumme satte sten efter Assur, sin broder, som var i tjänst hos kung Harald som sjökrigare.

Av dessa runstenar är nr 5 och 6 av särskilt intresse. De skulle nämligen kunna sättas i samband med den belägring av Hedeby som omtalas på två danska runstenar från trakten av Hedeby:⁵

1. Thorulf, hirdman hos Sven, reste denna sten efter sin kamrat, Erik, som fann döden då krigare belägrade Hedeby.

2. Kung Sven reste stenen efter sin hirdman Skarde, som hade rest västerut men nu fann döden vid Hedeby.

Man vet inte mot vem Sven Tveskägg kämpade när han belägrade Hedeby. Det kan ha varit mot fadern, Harald Gormsen, under det inbördeskrig mellan far och son som finns belagt i tidiga källskrifter. I så fall är runstenen från Ryssby i Småland särskilt intressant, om det kan göras sannolikt att den kung Harald, som där omtalas, är identisk med Harald Gormsen. Men ingen av de sju svenska runstenarna lämnar någon antydning om att de svenskar som dött i Danmark stupat i krig mot detta land. Liksom Sven från Husby-Långhundra i Uppland kan de ha dött under vikingatåg till England.

Inte mindre än 35 svenskar som dött under vikingatåg till England eller farit "västerut" har fått minnet av sig bevarat på nu kända runstenar i Sverige. Adam av Bremen berättar att Danmark utgjorde en stödjepunkt för vikingar som härjade i Östersjön. De betalade härför skatt till danske kungen,⁶ och det ligger nära till hands att tro att detta innebar att de fick samlas eller mellanlanda på danskt område. Eftersom vikingatåg från Sverige till England måste passera genom Limfjorden, passagen mellan Kattegatt och Nordsjön, är det möjligt att passagen genom det smala sundet beskattades av danskarna, vilket naturligtvis förutsatte fredliga förhållanden. De av Adam omtalade men i danska källor okända krigstågen mot Danmark kan ha rört svenska vikingatåg till England som passerat eller gjort uppehåll i Danmark före färden över Nordsjön. Upp-
täckten av de gåtfulla vikingatidsborgarna Trelleborg, Aggersborg, Fyrkat, Nonnebakken samt det nyligen upptäckta Trelleborg i Skåne, vilka varit belägna intill viktiga trafikleder, kan kanske sättas i samband med de invasionsflottor, som i slutet av 900-talet seglade mot de brittiska öarna, och som i den mån de rekryterades från östersjöländerna öster om Danmark utgjorde risker också för den nya danska statsbildningen.

Att en svensk vikingaflotta på 990-talet befann sig i de danska farvattnen är väl känt genom legendbildningen kring "slaget vid Svolder" i Olav Tryggvasons saga, men kanske också genom två runstenar som sannolikt häntyder därpå; en från Århus på Jylland med inskriften "Gunulf och Ögoy och Aslak och Rolf reste denna sten efter sin kamrat Ful, som dog där kungar kämpade",⁷ samt en från Råda i Västergötland med inskriften "Torkel satte denna sten efter sin son Gunne. Han stupade i striden då kungar kämpade".⁸

Varför Olof Skötkonung med en stor ledungsflotta befann sig i Kattegatt då Olav Tryggvason passerade med sin norska flottstyrka har berett de medeltida sagoberättarna stort huvudbry och lockat dem till legendbildningen om den uppslagna förlovningen mellan Olav Tryggvason och Sigrid Storråda. Förklaringen är emellertid enklare om man antar att de danska och norska vikingaflottorna var på återfärd efter ett vikingatåg till England.

Adam av Bremen berättar att en svensk-dansk vikingaflotta [den 23 juni 994] seglade in i Elbes mynning och trängde in i Stade, nära Hamburg:⁹

Vid denna tid skall de sjörövare, som våra landsmän kallar askomanner, ha landat med sin flotta i Sachsen och förhärjat hela Frislands och Hadelns kustland. När de seglade uppför Elbes mynning och bröt in i provinsen samlades sachsarnas stor-

män, och fastän de hade en obetydlig här mötte de de vilda folken, som hade gått i land vid Stade, som är en god och välbefäst hamnplats vid Elbe. Stor och minnesvärd och mycket olycklig blev denna strid, i vilken båda sidor kämpade tappert men de våra slutligen visade sig underlägsna. Sveonerna och danerna lyckades segerrikt krossa hela den sachsiska styrkan. Där tillfångatogs markgreve Sigfrid, greve Dietrich och andra framstående män, som med bakbundna händer av de vilda folken släpades i väg till skeppen, där de fjättrade deras fötter i kedjor, varpå de ostraffade plundrade hela provinsen. Men då den ene av fångarne, markgreve Sigfrid, nattetid i smyg fick hjälp av en fiskare och lyckades undkomma råkade sjörövarna i raseri, utsatte alla de förnäma fångarna för spott och spe, högg av deras händer, vanställde dem genom att skära näsan av dem och kastade dem halvdöda i land. Bland dessa fanns det några förnäma män som länge överlevde denna behandling, en skam för riket och en i allas ögon ömklig syn.

Händelsen skildras också utförligt av den samtida sachsiska krönikören Thietmar, som själv råkade befinna sig bland medlemmarna i den gisslan som vikingarna tilltvingade sig vid förhandlingarna om den lösensumma som de begärde.¹⁰

Senare på sommaren anlände en stor vikingaflotta till England och plundrade i Sydengland. Mycket talar för att det var samma vikingaflotta som tidigare härjat i Sachsen. Enligt den anglo-saxiska krönikan anfördes den av Sven och Olof.¹¹ Krönikan berättar följande:

I detta år kom Olof och Sven till London S:t Marias dag [den 8/9] med 94 skepp, och de förberedde sig att kraftigt angripa staden och ville också sätta eld på den, men de led där mera skada och motstånd än de någonsin trodde att några stadsbor skulle kunna förorsaka dem. Men Guds heliga moder visade sin misskund med stadsborna denna dag och räddade dem från sina fiender. Och de for bort därifrån och åstadkom den största förstörelse som en armé någonsin funnat göra genom att bränna, ödelägga och slå ihjäl längs kusten, och i Essex, Kent, Sussex, och Hampshire, och slutligen tog de hästar och red så långt de ville och fortsatte att åstadkomma obeskrivlig förstörelse. Då beslöt kungen [Ethelred II] och hans rådgivare att skicka bud till dem och lova dem skatt och förnödenheter på villkor att de skulle upphöra med ödeläggandet. Och då accepterade de det, och hela armén kom till Southampton och tog vinterkvarter där, och de försågs med livsmedel genom hela det västsaxiska kungadömet och fick 16 000 pund i pengar.

Sedan sände biskop Aelfhead och ealderman Aethelweard efter kung Olof, och gisslan gavs till skeppen under tiden. Och sedan förde de Olof till kungen i Andower under stora hedersbetygelser, och kung Ethelred stod fadder åt honom vid konfirmationen och överlämnade kungliga gåvor till honom. Och därefter lovade Olof — vilket löfte han också höll — att han aldrig skulle komma tillbaka till England i fientliga avsikter.

2.

I den tidigare nordiska historieforskningen har man identifierat den Olof som tillsammans med Sven Tveskägg 994 uppbar danagäld i England med den sedermera norske kungen Olav Tryggvason. Utgångspunkten har därvid varit att de norska sagorna, framför allt Ågrip och Olav Tryggvasons saga, uppger att Olav

Tryggvason innan han erövrade kungamakten i Norge, ledde vikingatåg i Frisland, England, Skottland, Irland och många andra länder (Ågrip) eller "härjade både hos britter, irer och skottar och anföll hedniska folk men lät kristna folk vara i fred" [Odd munk].¹² Dessa uppgifter återgår på vittnesmål från den med Olav Tryggvason samtida islänningen Hallfrödr vandraedarskald.

Några konkreta uppgifter om Olav Tryggvasons vikingatåg till England innehåller emellertid varken Ågrip, Olav Tryggvasons saga eller Hallfrödr vandraedaskalds Olafsdrapa.¹³ Det är i dessa källor fråga om svepande uppräknningar av de konventionella vikingatågsmålen utan några som helst detaljer. Inte ens sådana remarkabla händelser som vikingatåget tillsammans med Sven Tveskägg, tagandet av danagäld eller sammanträffandet med kung Ethelred och konfirmationen (i förening med dop) år 994 omnämns. Den anglo-saxiska krönikan nämner i notisen från 994 ingenting om att den Olof som uppträdde tillsammans med Sven [Tveskägg] skulle vara en norsk viking. Att han i nordisk historieskrivning identifierats med Olav Tryggvason beror på att ingen annan skandinavisk viking med namnet Olof som härjat i England omtalats i de norsk-isländska sagorna eller i andra källor. När den anglo-saxiska krönikan titulerar honom "king Olof" tyder detta på att det inte kan ha varit Olav Tryggvason, som 994 inte var kung utan en vanlig sjörövarhövding. Enligt den biografi som den norsk-isländska traditionen tillhandahåller hade han inte ens några förbindelser med trakterna kring Oslofjorden (Viken), där hans far varit en norsk småkonung.

Sagorna om Olav Tryggvason skrevs i slutet av 1100-talet och senare. Förebilden för Odd munks saga har varit legenden om Olav den helige, och den är också upplagd som en traditionell helgonlegend med alla dess inslag av fromhet och ingripanden av gudomliga makter. Det finns inga uppgifter i dessa sagor som kan historiskt beläggas med undantag för det olyckliga slutet genom slaget vid "Svolder". Olav Tryggvasons upplevelser i vundernas land samt i Gardarrike och hans underbara äventyr där bär tydliga tecken på att vara fantasiskapelser. Man kan helt instämma i Ludvig Holm-Olsens och Kjeld Heggelunds konstaterande i Norges Litteraturhistoria, att "Den som vill pröve å trenge inn til en kjerne av 'historisk virkelighet' i Odds bok må legge til største delen av boken som eventyr og segn".¹⁴

Redan år 991 förekommer i Anglo-saxiska krönikan namnet på en vikingahövding med namnet Olof. Notisen är av följande lydelse:¹⁵

Detta år kom Olof med 93 skepp till Folkestone och härjade runt omkring i trakten och gick härifrån till Sandwich och därifrån till Ipswich och ödelade det helt, och så till Maldon. Och Aeldermannen Brithnoth kom emot honom med sin armé och stred med honom, och de dödade aeldermannen där och blev herrar över slagfältet. ... Och samma år bestämdes att skatt skulle först betalas till danskarna på grund av den stora ångest som de hade åstadkommit längs kusten. Första utbetalningen var 10 000 pund. Ärkebiskop Sigerich var den som först tillrådde metoden".

Slaget vid Maldon har blivit en historisk händelse i de nordiska vikingarnas

härjningståg på engelsk mark genom att det utförligt skildrats i en anonym dikt, som bevarats till våra dagar, och som tydligen skrivits kort efter att bataljen ägt rum.¹⁶ Några uppgifter om vilka de anfallande vikingarna var innehåller dikten inte, men i samband med utbetalandet av danagälden slöts ett fördrag mellan kung Ethelred och vikingahären, vars ordalydelse ännu är bevarad.¹⁷ Vikingaflottan uppges där ha stått under befäl av Olof, Justin och Gudmund. I avtalet deklarerades att fred skulle råda mellan vikingarna och den inhemska befolkningen, så länge de förra uppehöll sig i landet och att de avtalsslutande vikingarna i fortsättningen skulle hjälpa till att försvara landet mot anfall från andra vikingar. I gengäld skulle inte mindre än 22 000 pund i guld och silver utbetalas till vikingarna, alltså ett betydligt större belopp än som nämns i den anglo-saxiska krönikan. Den nordiska historieforskningen har trott sig kunna identifiera Olof med Olav Trygvason och Justin med dennes morbror, vars namn nämns i Olav Trygvasons saga och av Snorre Sturlason i hans skildring av slaget vid Svolder. På bägge ställen saknar han all anknytning till England. Gudmund har inte kunnat identifieras med någon viss person. Justin eller Eystin, på svenska Östen, är ett synnerligen vanligt skandinaviskt namn — enbart i Uppland förekommer det på ett tjugotal runstenar — varför anknytningen till Olav Trygvason förefaller synnerligen lös. Den Olof som omtalas i 991 års danagäldsfördrag med kung Ethelred kan mycket väl gälla Olof Skötkonung.

Enligt traditionell kungalängdskronologi blev Olof Skötkonung först ca år 995 kung i Sverige efter sin fader Erik Segersäll. Att kungasöner företog vikingatåg var snarare regel än undantag, och man kan därför inte utesluta att Olof Skötkonung liksom många andra varit på äventyr i västerled. Om så har varit fallet kunde det ha varit ett sådant härnadståg som givit upphov till traditionen att en ledungsflotta under Erik Segersälls tid avseglat från Sverige via Danmark till England. Att svenskarna i en sådan vikingaflotta i anglo-saxiska krönikan betecknats som danskar är varken märkligt eller anmärkningsvärt. I England har säkerligen alla nordiska vikingar uppfattats som danskar.

3.

Enligt uppgifter i den anglo-saxiska krönikan övervintrade de vikingar som år 994 uppbar danagäld i Southampton. Tidigast på våren 995 kan de sålunda ha anträtt återfärden till Danmark. Under vistelsen i England har de därför haft rikliga tillfällen att göra bekanskap med det engelska samhällslivet, vars ekonomiska organisation i många avseenden avvek från vad de var vana vid hemifrån. Det ekonomiska livet i England var baserat på penninghushållning. Ett väl utvecklat myntväsen var ett viktigt instrument i den ekonomiska politiken, varigenom befolkningen kunde beskattas och ge myndigheterna möjligheter att genom avgifter av olika slag få tillgång till stora ekonomiska resurser. Av särskild betydelse var den beskattning av handeln som ägde rum genom uppbörden

av tullavgifter på varor och transporter vid hamnar, vägar och marknadsplatser.¹⁶

Helt säkert har möjligheten att beskatta handeln och därigenom dra in pengar till statsmakten intresserat de representanter för det statsbärande skiktet i de skandinaviska länderna som genom vikingatågen lärde känna hur det ekonomiska livet fungerade i England. För danskarna med deras förbindelser med de danskdominerade områdena i Danelagen och med egna erfarenheter från Slesvig/Hedeby, var detta kanske inga direkta nyheter. Men för svenskar från Mälarenregionen med dess stora vintermarknader måste det engelska tullsystemet ha öppnat intressanta perspektiv. Det första incitamentet till införandet av en svensk penninghushållning kan därför ha erhållits under den svenska vikingahärens vistelse i England vintern 994—995. Den första svenska myntningen har på arkeologisk väg daterats till 990-talet och kan därför sättas i samband med danagäldsutbetalningen år 994 och de dansk-svenska vikingaflottornas återkomst till Danmark. De första utmyntningarna kan ha tillkommit för att till de i vikingatåget deltagande skeppsbesättningarna utbetala deras andelar av den mottagna danagälden, innan flottorna skingrades och deltagarna återvände till sina hemorter i Danmark, Sverige och Norge.

När de av Sven Tveskäg och Olof Skötkonung anförda vikingaflottorna på återfärden från England passerade genom Limfjorden på väg till de danska öarna har de av allt att döma i Kattegatt, Öresund eller södra delen av Östersjön — vart man nu vill förlägga sjöslaget vid "Svolder" — stött samman med Olav Tryggvasons flotta. Enligt norsk sagotradition skall också Håkon jarls son Erik Håkonsson ha befunnit sig i sällskap med den dansk-svenska flottan — kanske ingick hans flotta i Sven Tveskäggs flottstyrka. Olav Tryggvason uppges enligt de äldsta norska källorna ha varit på väg till det vendiska området vid Östersjöns södra kust — en uppgift som inte på något historiskt trovärdigt sätt kan verifieras. Det enda sannolika är att Olav Tryggvason har begagnat sig av Sven Tveskäggs frånvaro från Danmark till att ta makten i Norge, som ju dessförinnan var ett danskt lydland.

Om man efter Lauritz och Curt Weibulls undersökningar godtagger att initiativet till sjöslaget vid "Svolder" i enlighet med den äldsta norska sagotraditionen togs av Olav Tryggvason, är det ovisst om Sven Tveskäg vid återkomsten till Danmark var medveten om att Håkon jarl dödats och att Olav Tryggvason erövat Norge. Men när huvudstriden enligt sagan kom att stå mellan Olav Tryggvason och Erik Håkonsson har detta i själva verket varit en kamp om Norge som självständig stat.

Som vi vet slutade striden med att Olav Tryggvason stupade, varefter Norge enligt sagotraditionen delades mellan Danmark och Sverige. Erik Håkonsson efterträdde sin far som av Sven Tveskäg tillsatt jarl över södra och mellersta Norge. För andra delar av Norge tillsatte Olof Skötkonung Håkon jarls yngre son, Sven Håkonsson, som jarl. Arrangemanget förstärktes genom att Erik jarl blev gift med Sven Tveskäggs dotter Gyda och Sven Håkonsson blev gift med Olof Skötkonungs syster Holmfrid.

Därest hypotesen om att slaget vid "Svolder" ägde rum redan år 995 är riktig kommer givetvis den kronologi som byggts upp kring Olav Tryggvason i olag. Det finns emellertid inga säkra belägg för vare sig när denna gjorde sig till herre över Norge eller när han stupade. Enligt sagotraditionen kom han till Norge omkring år 995, och det kan ju stämma. Men årtalet för slaget vid "Svolder" har angivits till år 1000, och det är ett alltför runt årtal för att man skall ta det bokstavligt. Kring de fem åren mellan 995 och 1000 har emellertid en fantastisk sagotradition byggts upp vilken i alla avseenden har helgonlegendens karaktär.

4.

Det engelska myntväsendet under Ethelred II:s tid hade en av sina viktigaste förutsättningar i de statliga silvergruvorna. Myntpräglingen drevs som en storindustri i ett 70-tal myntverkstäder i alla delar av landet. Myntpräglingen stod under sträng statlig kontroll och var ett effektivt medel att beskatta befolkningen. Verksamheten övervakades av statligt anställda myntmästare, vars namn utsattes på mynten och som måste ha haft ansvar för administrationen. Myntstämplarna tillverkades centralt av statliga stämpelskärare, och det var sträng kontroll på att de inte råkade i orätta händer. Användandet av utländskt mynt var förbjudet och ingen kunde vägra att mottaga kungens mynt som betalning för varor och tjänster. Under 990-talet präglades i England denarmynt (pennies). De hade på åtsidan konungens bröstbild och en inskrift med namn och titel på: *ETHELRED REX ANGLORUM*. Frånsidan upptogs av ett dubbelkors med bokstäverna *C R U X* i korsvinklarna samt myntmästarens och myntortens namn, t.ex. *GODWINE M-O LINCOL*. Genom att skära eller klippa myntet längs korsarmarna kunde man erhålla valören 1/2 penny.

Under vinteruppehållet i Southampton har Olof Skötkonung med all sannolikhet gjort sig underrättad om den engelska mynttillverkningens teknik. Han bör ha haft kontakt med engelska mynttekniker och säkerligen redan då engagerat de myntmästare som kort därefter var verksamma i Sigtuna: Godwine, Snelling, Leofman och andra. Att han också anställt engelska stämpelskärare är osannolikt. Skickliga guldsmeder fanns redan i Sverige och har säkerligen varit verksamma vid myntverket i Sigtuna. Det är möjligt att i den administrationspersonal som engagerades för mynttillverkningen också befann sig präster med kunskaper i latin. Sådana utnyttjades flitigt i den engelske kungens kansli.

Den första myntpräglingen har sannolikt skett under jämförelsevis primitiva förhållanden någonstans i Danmark och närmast haft karaktären av provmyntning och innan den dansk-norsk-svenska flottan skingrades efter slaget vid "Svolder". På annat sätt kan man inte förklara att den har kommit att omfatta mynt för alla de tre skandinaviska länderna. Följande fyra mynttyper tillhörande denna första utmyntning är kända:¹⁹

1. SVEN TVESKÄGG:

Vänstervänd bröstbild. ZAEN REX AD DENER / Dubbelkors. GODWINE M AN DNER.

2. OLOF SKÖTKONUNG:

Högervänd bröstbild. VLVAAZ REX SVENO / Dubbelkors. IN NOMINE DNI M C.

3. OLOF SKÖTKONUNG som konung över en del av Norge.

Vänstervänd bröstbild. ONLAF REX NOR / Dubbelkors. GODWINE M-O NOR.

4. HÅKAN (?)

Högervänd bröstbild. AACUNE IGNUN DEI / Dubbelkors. REFEREN MO TA ON.

Det utmärkande för dessa fyra mynttyper är att ingen har uppgift om präglingsorten. På typ nr 1, Sven Tveskäggs mynt, anger Godwine att han är myntmästare AN DNER, vilket torde betyda "i Danmark". Godwine är ett engelskt namn, och han förekommer bland de myntmästare som senare präglade mynt för Olof Skötkonung i Sigtuna. Det är därför troligt att han också varit ansvarig för präglingen av myntet nr 2, där myntmästarens namn inte har angivits (såvida inte MC skall tydas som Monetarius Godwine). Mynttyp nr 3 har tidigare tillskrivits Olav Tryggvason, men den omständigheten att myntet präglats av Olof Skötkonung och Sven Tveskäggs myntmästare Godwine gör denna attribuering svår-förklarlig av politiska skäl. Om det är riktigt som den norska sagatraktionen uppger, att Olof Skötkonung efter Olav Tryggvasons fall erhöll en del av Norge för sin medverkan i slaget vid "Svolder", kan den Olof som anges på myntet inte vara någon annan än Olof Skötkonung.²⁰

Mynttyp nr 4 har länge vållat myntforskningen bekymmer. Åtsidans inskrift AACUNE kan tydas som Haakon, och språkligt finns det inget hinder härför. Kruxet är att man inte känner till någon med namnet Håkon som passar in i sammahanget. Håkon jarl uppges i norska källor ha mördats år 995. Om han ännu varit vid liv då myntet präglades (kanske på initiativ av sonen Erik Håkonsson) frågar man sig om den kristna inskriften "(s)ignum Dei" inte borde utesluta honom. Möjligheten föreligger naturligtvis att myntet präglats för en nu okänd vikingahövding som deltagit i Englandståget.

Av de fyra mynttyperna ansluter sig nr 1 och 3 nära till de engelska förebilderna. De har ungefär samma storlek och vikt som Ethelreds engelska pennies. Man skulle kunna tänka sig att de utgör överpräglingar av engelska mynt, men några iakttagelser i den riktningen har mig veterligt inte gjorts. I stället torde man kunna utgå från att de anpassats efter sina engelska förebilder, därför att man i Danmark och Norge på grund av sina täta förbindelser med England var van att handskas med de engelska mynten. Mynttyperna nr 2 och 4 är i jämförelse därmed större och tjockare. De är präglade på en något större platt och vikten är bortåt 2 gram eller mer. Det innebär en anpassning till de islamiska dirhamer, från 800- och 900-talen, som rikligt förekommer i svenska myntfynd

från vikingatiden och som svenska handelsmän och vikingar gjort bekantskap med under färder i Ryssland.

De här beskrivna mynten är kända bara i ett fåtal exemplar. Det tyder på att det varit fråga om en begränsad utmyntning, en engångsföreteelse. Varken i Danmark eller Norge ledde detta experiment till någon omedelbar efterföljd. För Olof Skötkonung var denna provmyntning emellertid inledningen till en omfattande myntprägling i Sigtuna. Den kan hos honom sammankopplas med dopet och konfirmationen i Andover inför kung Ethelred och det högtidliga uppbåd av biskopar i full ornat, som måste ha gjort ett djupt intryck på den svenske vikingakungen. En erinran därom är kanske inskriften IN NOMINE DOMINI på en del av hans mynt samt det senare präglade mynt, där Sigtuna betecknas som Sithune Dei, Guds Sigtuna.

Noter

1. Adam av Bremen, *Historien om Hamburgstiftet och dess biskopar*. Översatt av Emanuel Swenberg. Kommentarer av C.F. Hallencreutz, K. Johannesson, T. Nyberg, A. Piltz, Stockholm 1984.
2. Adam av Bremen, *a.a.* II:30, 39, s. 86, 91.
3. Erik Arup, "Kong Svend 2:s Biografi", *Scandia*, IV, s. 87.
4. E. Wessén & S.B.F. Jansson, *Upplands runinskrifter*, Stockholm 1940—57; E. Brate & E. Wessén, *Södermanlands runinskrifter*, Stockholm 1924—36; R. Kinander, *Smålands runinskrifter*, Stockholm 1935—61.
5. Nils Åge Nielsen, *Danske Runeindskrifter*, København 1983, s. 138ff.
6. Adam av Bremen, *a.a.*, IV:6, s. 207.
7. N.Å. Nielsen, *a.a.*, s. 146.
8. H. Jungner & Elisabeth Svärdström, *Västergötlands runinskrifter*, Stockholm 1940, nr 40.
9. Adam av Bremen, *a.a.*, II:31, s. 87.
10. Thietmar von Merseburg, *Die Chronik des Thietmar von Merseburg*. Nach der Uebersetzung von J.C.M. Laurent, J. Strebitzki und W. Waltenbach. 4. Aufl. Neu übertragen und bearbeitet von Roland Holtzmann. Die Geschichtsschreiber der deutschen Vorzeit. Leipzig 1939, s. 107. — J. Steenstrup, *Normannerne*, III, Kjøbenhavn 1882, s. 244.
11. *The Anglo-Saxon Chronicle*. A revised translation edited by Dorothy Whitelock, London 1961, s. 83.
12. *Ågrip*. Ei lite norsk kongesoge. Gammelnorsk grunntekst og nynorsk omsejting ved Gustav Indrebø. Oslo 1926, s. 45. — Odd Munk, *Kong Olof Tryggvesöns saga*. Oldnordiske sagaer udgivne i oversættelser af det Kongelige nordiske Oldskrifts-Selskab, X, kap. 13, s. 209.
13. Jfr Lars Lönnroth, "Studier i Olav Tryggvasons saga", *Samlaren*, årg. 84, 1936, s. 54—94.
14. Norges Litteraturhistorie, I, Oslo 1974, s. 118.
15. *The Anglo-Saxon Chronicle*, s. 82.
16. *The Battle of Maldon*. Edited by E.V. Gordon, Methuen's English Library, London 1827.
17. *The Laws of the kings of England from Edmund to Henry I*. Edited and translated by A.J. Robertson, Cambridge 1925, s. 56—63.
18. *The Laws of the kings of England from Edmund to Henry I*, s. 71f.
19. Sven Tveskäg: P. Hauberg, *Myntforhold og Udmyntninger i Danmark indtil 1146*. København 1900, s. 180 (Lund). — Olof Skötkonung: L.O. Lagerqvist, *Svenska mynt under vikingatid och medeltid samt gottländska mynt*, Stockholm 1970, s. 22, nr 7. — Olof Skötkonung som konung över en del av Norge: Kolbjörn Skaare, *Coins and coinage in viking age Norway*, Lund 1976, s. 191. — Håkan (): L.O. Lagerqvist, *a.a.* s. 25, nr 17. — Olof Skötkonungs mynt har dessutom utförligt behandlats av Brita Malmer i bl.a. *Olof Skötkonungs mynt och andra Ethelred-imitationer*, Stockholm 1965, och i *The Sigtuna coinage c. 995—1005*. Commentationes de nummis saeculorum IX—XI in Suecia repertis, Nova series 4. Stockholm 1989.
20. Jfr E. Person (Gamby), "Bidrag till Olof Skötkonungsmyntens kronologi", *Nordisk Numismatisk Årsskrift*, 1936, s. 140, not 6.